

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ТА ПОТРЕБ КЛІЄНТІВ У СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ

Лісовець О.В., Кириченко Н.А.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Стаття присвячена аналізу можливих проблем та потреб клієнтів пробації як основи соціально-виховної роботи. Наведено фактори ризику можливого вчинення повторного правопорушення засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі. Охарактеризовано основні чинники проблем та потреб клієнтів пробації. Визначено суб'єкт та об'єкт пробації як основні складові соціально-виховної роботи. Проаналізовано основні напрями соціально-виховної роботи із засудженими.

Ключові слова: пробація, фактор ризику, проблеми та потреби, засуджений, суб'єкт пробації, об'єкт пробації, соціально-виховна робота.

Постановка проблеми. Як відомо, кожне суспільство на шляху свого історичного становлення потерпає від проблем злочинності. Різноманітні способи покарання за протиправну поведінку варіюються від найбільш жорстоких, можна сказати, навіть, варварських, до гуманних, які мають на меті не просто покарання, а виявлення причини та запобігання повторюваності, допомоги особистості не вчиняти злочинні дії. Нажаль, і на сьогодні злочинність для України є однією із відчутно значущих соціальних проблем, яка загрожує суспільному порядку, безпеці та стабільності його розвитку. Постає питання, що саме спонукає ту чи іншу особистість не дотримуватися вимог соціальної норми, вибрати відмінний від вимог норми варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення міри взаємодії особистості та суспільства, групи та суспільства, особистості та групи? Що саме є причиною делінквентної поведінки? Які фактори впливають на рушійну силу вирішення особистістю тієї чи іншої проблеми? Як та в якій мірі фахівець уповноваженого органу з питань пробації може скорегувати поведінку та мислення особи, яка має проблеми із законом?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих питань даної проблеми

проводили: І. Яковець дослідила роль методики оцінки ризиків і потреб засуджених у процесі виконання покарань; О. Караман в своїх працях приділяла значну увагу соціально-виховній роботі з неповнолітніми правопорушниками; М. Гета розробив методичні рекомендації для працівників пробації у роботі із засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі; Д. Ягунов висвітлює проблемні сторони впровадження в Україні пробації взагалі та проблемні питання роботи із засудженими зокрема.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розповсюдження практики соціально-виховної роботи з клієнтами служби пробації в Україні зумовлює необхідність розробки методичного інструментарію, удосконалення технологій, форм і методів роботи. Для з'ясування ступеня ризику вчинення повторних злочинів та їх запобігання фахівець має, насамперед, уміти визначити коло проблем та потреб клієнта, розбиратися у факторах, що зумовили протиправну поведінку. Тому дана публікація є актуальною та важливою для висвітлення вказаного напрямку соціально-виховної роботи.

Метою статті є характеристика чинників формування протиправної поведінки та з'ясування особливостей визначення проблем та потреб клі-

ентів у соціально-виховній роботі із особами, що мають проблеми із законом.

Виклад основного матеріалу. Вчені виділяють декілька груп факторів виникнення делінквентної поведінки, серед них: соціально-економічні, соціально-педагогічні, соціально-культурні, психологічні та біологічні, – усі вони є такими, що спонукають особу до вчинення злочинів. Але в той же час необхідно зазначити, що жоден з факторів не приводить сам по собі до розвитку протиправної поведінки, адже всі вони не діють окремо та часто тісно пов'язані між собою. Для того, щоб зрозуміти, що дає поштовх особі до вчинення злочину, необхідно дивитися на сукупність факторів.

Найперше, на що варто звернути увагу, це – сім'я, адже саме батькам належить чільне місце в процесі формування та розвитку особистості. В подальшому сім'я виступає захисним фактором для дорослої особи, яка в пріоритеті має соціально схвальне виховання уже своїх дітей, передаючи духовні багатства, культурні традиції, навчаючи, формуючи ціннісні орієнтири, уміння та навички. Забезпечення захисту та задоволення потреб сім'ї та дітей в свою чергу можуть виступити двояко через те, що незмога задовольнити ті чи інші потреби у дорослих породжує задури протизаконних дій. Такі ж задури можуть продукувати відносини між батьком та матір'ю, між поколіннями родини. В свою чергу, спілкуючись з дорослими, діти засвоюють майбутні моделі поведінки, що в подальшому провокує делінквентну поведінку неповнолітніх, тому важливим компонентом реалізації потенціалу сім'ї є постійний прояв поваги та любові до дитини, високий рівень контакту та поінформованості батьків щодо того, як дитина будує свої стосунки з друзями, як проводить вільний час, як витрачає гроші тощо. Сім'я може бути одним із основних захисних факторів, ресурсом, сильною стороною неповнолітнього, що запобігає протиправній поведінці, захищає від негативних наслідків та допомагає впоратись зі стресом від негативного досвіду, а отже і виховати законослухняну особистість, яка в подальшому матиме ресурси запобіганню вчинення злочину як особисто, так і своїм оточенням.

Оточення (грумада, школа, місце роботи, друзі, знайомі тощо) теж може бути одним із факторів, які зумовлюють протиправну поведінку. Перебування у криміногенному середовищі, в умовах, сприятливих для злочинності та формування тієї чи іншої моделі кримінальної поведінки, підвищує ризики скоєння правопорушень. Натомість, наявність у місцевій громаді ресурсів для задоволення потреб своїх громадян у повноцінному існуванні, для забезпечення неповнолітніх дітей змістовним та активним дозвіллям, може запобігати скоєнню злочинів у майбутньому.

Доречним буде назвати такий фактор, як забезпечення житлом. Адже відомо, що безхатченки постійно знаходяться у процесі своєї життєдіяльності на межі законності. Не варто забувати і про громадян, які мають проблеми із житлом через невирішені фінансові негаразди, як то наявність боргів, фінансових зобов'язань, відсутність стабільних доходів (мається на увазі відсутність роботи як джерела офіційного заробітку).

Сьогодні нам принесло ще одну незахищену категорію громадян, а отже і, за збігом певних обставин, схильних або, скажімо, готових до злочинної поведінки для задоволення своїх базових потреб, – це переселенці. Саме ця категорія має виразний показник збігу факторів ризику та комплекс проблем і потреб, які досить складно вирішити.

Соціально-економічне та соціально-політичне становище України, яке можна назвати досить несприятливим, а звідси невисокий рівень матеріальної забезпеченості та соціальної захищеності широких верств населення, породжує тривожність людей, їх невпевненість у майбутньому, у собі та своїх силах протистояти негараздам. Багатьом людям практично нема заняття, яке б заповнило їх вільний час, спрямувало на позитивну, прийнятну суспільством діяльність. До соціальних чинників девіацій у поведінці особистості слід віднести і культ насильства, що утвердився в сучасному мистецтві, лібералізацію статевої моралі. Особливу роль у цьому контексті відіграють засоби масової інформації, що демонструють широкий потік фільмів, пісень й т.п. зі сценами насильства та аморальної поведінки, негативно впливаючи на духовний світ особистості. Згідно з теорією соціального научіння А. Бандури, через це створюються моделі девіантної поведінки, які є своєрідним зразком для копіювання такої поведінки широкими верствами населення [6].

Варто взяти до уваги і несприятливу екологічну ситуацію як чинник, що здатен провокувати агресивну поведінку, впливати на генетичний код, викликаючи спадковість до делінквентної поведінки, одночасно негативно впливати на стан фізичного та морального здоров'я.

Слід зазначити, що ми вказали далеко не повний перелік факторів, які впливають на формування проблем та потреб клієнтів служби пробації. Як підсумок, умовно можна виділити сім основних чинників, які можуть впливати на протиправну поведінку особи, а також на вчинення нею в подальшому повторних злочинів: освіта, оточення, житло, фінанси, здоров'я, наявність залежностей, мислення.

Під час соціального прийому клієнта фахівцю необхідно зібрати якнайповнішу інформацію, а тому доречним є використання загальної схеми «*Оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення*», до якої додаються власні спостереження. Зокрема, встановлюються дані про статичні та динамічні фактори ризиків та потреб, такі як:

1. Попередні притягнення до кримінальної відповідальності.
2. Вік першого притягнення до кримінальної відповідальності.
3. Повторність, сукупність, рецидив злочинів (за останнім вироком).
4. Час, який минув з моменту винесення останнього вироку (іншого рішення суду), яким особу було засуджено, звільнено від покарання чи кримінальної відповідальності за не реабілітуючими обставинами.
5. Час, який особа в сукупності провела в установах виконання покарань у виді позбавлення/обмеження волі.

6. Форма вини за останнім вироком.
7. Категорія злочину за останнім вироком.
8. Наявність обставин, які обтяжують покарання за останнім вироком.
9. Вік, в якому вчинено останнє правопорушення за останнім вироком.
10. Житло.
11. Освіта.
12. Робота.
13. Матеріальне становище.
14. Контроль над поведінкою та мисленням.
15. Психічний стан.
16. Зловживання алкоголем.
17. Вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
18. Стосунки у суспільстві.
19. Стосунки з рідними та близькими.
20. Ставлення до правопорушення.
21. Готовність до змін.

Також неабияка увага приділяється визначенню ризику шкоди життю і здоров'ю та ризику шкоди щодо окремих осіб [1].

Окресливши за допомогою бесіди чи циклу бесід і систематичних спостережень коло можливих проблем (усвідомлених і неусвідомлених), та потреб клієнта, консультант знайомить його з ресурсами, що є у розпорядженні служби пробації. Допомогти знайти вихід із складних життєвих ситуацій, активізувати віру у власні сили через активізацію внутрішнього потенціалу, спрямувати на оптимально правильний шлях вирішення проблем – в цьому полягає основна допомога клієнтам служби пробації.

Згідно з КВК України суб'єктами соціально-виховної роботи із засудженими виступають «персонал органів та установ виконання покарань та інших соціальних інституцій» [4]. До соціальних інституцій, що беруть участь в організації соціально-виховної роботи із засудженими належать органи місцевої законодавчої та виконавчої влади, районні та міські ЦСССДМ, служба у справах дітей, територіальні органи відділів поліції, суд, прокуратура, органи праці та соціального захисту населення, центри зайнятості; освітньо-виховні, психологічні, медичні, спортивні, мистецькі, промислові, соціально-захисні, релігійні, громадські

установи та організації; окремі особи, волонтери, соціальні працівники та ін. [3, с. 60].

Маючи неабиякий виховний потенціал перераховані соціальні інституції утворюють специфічне середовище навколо засудженої особи, яке може бути використане на досягнення основної мети соціально-виховної роботи із особами, які мають проблеми із законом, – їх ресоціалізації та інтеграції в суспільство під час та після відбуття покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Самі ж засуджені виступають об'єктом соціальної роботи, тобто є особами, які потребують повного задоволення своїх інтересів і потреб або стикаються з труднощами та проблемами, які не завжди можуть подолати самостійно [6, с. 13]. Людину, що має статус засудженого, переслідують різноманітні негаразди, які переростають часом у важко вирішувані проблеми, вже починаючи з банального сприйняття такої людини пересічними громадянами. Зламати стереотип по відношенню до засуджених, відновити їх статус достойної особистості у суспільстві – одна із задач фахівця із соціальної роботи служби пробації. Відповідно до чинного кримінально-виконавчого законодавства основними напрямками роботи із засудженими є спеціально організоване всебічне моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють становленню на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності [4].

Висновки. Отже, соціально-виховна робота із засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі, – це цілеспрямований процес визначення особистісних чинників (факторів) протиправної поведінки та спрямування подальшої роботи із засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі, шляхом створення виховними засобами сприятливих умов для ресоціалізації та подальшої інтеграції, соціалізації, усебічного розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості через інтеграцію ресурсів самої особистості, державних установ та громади, яка має в собі неабиякий потенціал для всебічного розвитку та життєзабезпечення всіх громадян без винятку.

Список літератури:

1. Ведення випадку в роботі з засудженими фахівців Служби пробації: Методичні рекомендації / І.С. Яковець, А. Волік [та ін.]. – К.: МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2015. – 134 с.
2. Гета М.Р. Опыт пробації и его применение в республике Казахстан: метод. рек. для инспекторов угол.-исполн. инспекций. – 2003 – 44 с.
3. Караман О.Л. Поняття, сутність і зміст соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими у спеціальних виховних установах // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 28. – С. 59–64.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України 2017. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
5. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160–VIII [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160-19>
6. Социальная работа: теория и практика: Учебн. пособ. / Отв. ред. Е.И. Холостова. – М., 2001. – С. 13.
7. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 608 с.
8. Ягунов Д.В. Філософія пробації: трансформація поглядів на сутність та цілі поводження зі злочинцями (період після 1990-х років) // Актуальні проблеми політики. – Одеса: Юридична література, 2011. – Вип. 41. – С. 198–207.
9. Яковець І.С. Міжнародні методики оцінки ризиків і потреб засуджених: щодо їх ролі у процесі виконання покарань / І.С. Яковець // Питання боротьби зі злочинністю. – 2014. – Вип. 28. – С. 99–106.

Лисовец О.В., Кириченко Н.А.

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРОБЛЕМ И ПОТРЕБНОСТЕЙ КЛИЕНТОВ В СОЦИАЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ СЛУЖБЫ ПРОБАЦИИ

Аннотация

Статья посвящена анализу возможных проблем и потребностей клиентов пробации как основы социально-воспитательной работы. Приведены факторы риска возможного совершения повторного правонарушения осужденными к наказаниям без лишения свободы. Охарактеризованы основные факторы проблем и потребностей клиентов пробации. Определенно субъект и объект пробации как основные составляющие социально-воспитательной работы. Проанализированы основные направления социально-воспитательной работы с осужденными.

Ключевые слова: пробация, фактор риска, проблемы и потребности, осужденный, субъект пробации, объект пробации, социально-воспитательная работа.

Lisovets O.V., Kirichenko N.A.

Nizhyn Gogol State University

IDENTIFICATION OF PROBLEMS AND NEEDS OF CLIENTS IN THE SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK OF THE PROBATION SERVICE

Summary

The article is devoted analysis of possible problems and necessities of clients of probation as basis of social and educational work. Risk of possible feasance of the repeated offence factors over are brought convict to punishments, not tied with imprisonment. The basic factors of problems and necessities of clients of probation are described. Certainly subject and object of probation as basic constituents of social and educational work. Basic social and educational work assignments are analysed with convict.

Keywords: probation, risk factor, problems and needs, convicted, subject of probation, object of probation, social and educational work.